

BORYS JACEK SOIŃSKI OFM

POSTAWY ZWIĄZANE Z IDEAŁEM FRANCISZKAŃSKIM I POCZUCIE ICH ZMIANY W CZASIE FORMACJI POCZĄTKOWEJ

Głównym celem formacji zakonnej jest według Jana Pawła II przygotowanie człowieka do całkowitego poświęcenia się Bogu, musi zatem docierać ona głęboko do wnętrza osoby, tak „aby każda jej postawa i czyn, zarówno w doniosłych momentach życia, jak i w codziennych okolicznościach, ujawniała jej całkowitą i radosną przynależność do Boga” (VC 65). Fundamentem oddziaływań formacyjnych zawsze jest osoba Jezusa Chrystusa, a ich efektem ma być to, aby każda postawa prezentowana przez osoby konsekrowane była odbiciem ideału ewangelicznego.

W niniejszym artykule podjęto próbę analizy ideału wytyczonego w czasie franciszkańskiej formacji zakonnej oraz procesu kształtowania zgodnych z nim postaw duchowych w świetle przeprowadzonych badań empirycznych.

I. ISTOTA I WIELOPOZIOMOWOŚĆ FORMACJI ZAKONNEJ

M. Daniluk i K. Klauza podają następującą definicję formacji zakonnej: „proces wychowawczy podejmowany przez instytut zakonny i osobiście przez poszczególnych jego członków, aby doprowadzić ich do pełnej dojrzałości

osobowej i wyrobienia duchowego w aspekcie życia zakonnego, odpowiednio do celu danego instytutu, zgodnie z jego duchowością i zasadami”¹

Oddziaływanie formacyjne z samej definicji *formy* zakłada przyjęcie normatywnego modelu osobowości, osobowości idealnej, jako zamierzonego celu owego oddziaływania². Zgodnie z nauką Vaticanum II cel formacji jest podwójny: dojrzałość osobowa (obejmująca harmonijność i pełny rozwój osoby ludzkiej) i wyrobienie duchowe (wprowadzenie w tajemnicę zbawienia) (DWCH 1). Natomiast normą formacji zakonnej jest związany z duchowością ideał danego instytutu zakonnego zawarty w zbiorze zasad (w regule, konstytucjach zakonnych i innych dokumentach formacyjnych). Stąd w przypadku formacji zakonnej dojrzałość jest formowana na trzech poziomach: ludzkim, chrześcijańskim i zakonnym. Chociaż teoretycznie można te trzy poziomy rozróżnić, to w praktyce rozwijają się one w ścisłym powiązaniu ze sobą.

Na poziomie ludzkim celem formacji jest dojrzałość osobowości. W formacji zakonnej, czy nawet w szerokim sensie formacji chrześcijańskiej, nie przyjęto jakiejś jednej i obowiązującej koncepcji dojrzałej osobowości. Zaznaczono jedynie, by założenia antropologiczne zawarte w stosowanej teorii osobowości nie naruszały podstawowych zasad antropologii chrześcijańskiej³

Naprzeciw takiemu zapotrzebowaniu wyszedł L. M. Rulla TJ, który na podstawie wieloletnich badań empirycznych stworzył psychospołeczną teorię powołania chrześcijańskiego, którą nazwał *teorią spójności autotranscendującej teocentrycznie w miłości*⁴. Ta oparta na psychologii głębi koncepcja pozwala w kontekście dojrzałości osobowościowej uwzględnić również sferę nieświadomości człowieka. Stąd celem formacji na poziomie ludzkim będzie nie tylko formowanie postaw zgodnych z wartościami, ale także osiągnięcie

¹ M. D a n i l u k, K. K l a u z a, *Podręczna encyklopedia instytutów życia konsekrowanego*, Lublin 1994, s. 122.

² Por. B. J. S o i ń s k i OFM, *Psychologiczne aspekty formacji w życiu konsekrowanym*, [w:] *Vita consecrata. Adhortacja. Tekst i komentarze*, red. A. J. Nowak OFM, Lublin 1998, s. 445-446.

³ W dokumentach Soboru Watykańskiego II (KDK 52, 54, 62; DA 32; DB 14; DFK 2, 3, 11, 20; DWCH 1) nieraz podkreśla się znaczenie i możliwość wykorzystania psychologii w wychowaniu chrześcijańskim. Wyraźnie jednak zaznaczono, aby była to „zdrowa psychologia” (DFK 11). Jednak z uwagi na empiryczny charakter psychologii niełatwo znaleźć taką teorię osobowości, która byłaby w całości zgodna z teologiczną wizją człowieka. Np. J. Kozielski wyraża opinię, że koncepcja osobowości G. Allporta pozwala bardzo adekwatnie opisać chrześcijaństwo, gdy tymczasem A. Masłowa – buddyzm (*Z Bogiem albo bez Boga. Psychologia religii: nowe spojrzenie*, Warszawa 1991, s. 159).

⁴ Zob. J. B. S o i ń s k i OFM, *Psychologiczne i antropologiczne aspekty powołania chrześcijańskiego. Perspektywa teorii autotranscendencji teocentrycznej Luigiego M. Rulli TJ*, „Roczniki Teologiczne”, 43(1996), z. 5, s. 39-54.

spójności pomiędzy tym, co świadome (wartości i postawy), a tym, co nieświadome (czyli nie zauważane przez podmiot potrzeby). Całkowitej spójności z powodu samej natury potrzeb psychicznych nie osiągnie się nigdy i dojrzałość polegać będzie na osiągnięciu stanu równowagi (lub przewagi) między spójnościami i niespójnościami. Jeśli nastąpi jedynie zewnętrzne przyjmowanie postaw zgodnych z proklamowanymi wartościami (które mimo wszystko pozostają w konflikcie z nieświadomymi potrzebami), wtedy trzeba mówić o niespójności psychicznej, która może uniemożliwiać dalszy postęp w formacji na drodze powołania⁵ Inni psychologowie w takiej sytuacji mówią o *przypodobaniu się* czy *uległości*, ze względu na korzyści lub kary, albo też *identyfikacji* będącej formą *naśladownictwa*⁶.

W formacji chodzi jednak o głęboką *internalizację* wartości Chrystusowych. Proces ten ma docierać do głębi i obejmować wszystkie aspekty tożsamości osoby i wszystkie dziedziny życia, tak by każda postawa i czyn ujawniały całkowitą przynależność do Boga. Ma to być proces ewolucyjny, prowadzący przez wszystkie etapy dojrzewania psychologicznego i duchowego (VC 65).

Na poziomie chrześcijańskim celem formacji jest doskonałość w miłości. Osiąga się ją odpowiadając na Boże powołanie. Formacja jest pomocą w realizacji daru powołania chrześcijańskiego z uwzględnieniem niepowtarzalnej wartości osoby i jej miejsca w Kościele⁷ Celem formacji na tym poziomie jest pomoc zakonnikom w realizacji ich jedności życia w Chrystusie. Wartościami, które wyznaczają ten cel, są dwie podstawowe wartości ostateczne, jakimi jest zjednoczenie się z Bogiem oraz naśladowanie Chrystusa. Takiemu ukształtowaniu w człowieku obrazu i podobieństwa do Chrystusa A. J. Nowak nadaje nazwę *chrystoformizacji*. Jest to dynamiczny proces dojrzewania chrześcijanina do pełni, upodobniania się do Boga objawionego w Chrystusie⁸.

Formacja w trzecim aspekcie – dojrzałości zakonnej, ma wprowadzić zakonników do życia ściśle zakonnego w ich instytucie i uświadomić im ich

⁵ Por. L. M. R u l l a, *Depth Psychology and Vocation – A Psycho-social Perspective*, Rome–Chicago 1971, s. 83.

⁶ Por. W. S z e w c z y k, *Percepcja wartości w wychowaniu seminaryjnym*, [w:] *W kierunku chrześcijańskiej kultury*, red. B. Bejze, Warszawa 1978, s. 399.

⁷ Por. J. G o g o l a, OCD, *Ogólne wprowadzenie do formacji zakonnej*, [w:] *Formacja zakonna*, red. J. Gogola OCD, W. Kiwior OCD, D. Wider OCD, Kraków 1995, s. 12.

⁸ Por. T. P a s z k o w s k a, *Chrystoformizacja*, [w:] *Leksykon duchowości katolickiej*, red. ks. M. Chmielewski, Lublin–Kraków 2002, s. 123-124.

tożsamość jako osób konsekrowanych poprzez profesję rad ewangelicznych: czystości, ubóstwa i posłuszeństwa. Tak więc formacja dojrzałości zakonnej zmierza do realizacji w szczególny sposób podstawowych wartości instrumentalnych powołania wyrażonych w trzech ślubach: ubóstwa, czystości i posłuszeństwa⁹

II. POJĘCIE POSTAWY I JEJ ROZWÓJ

Chociaż zagadnienie postaw we współczesnej nauce jest poruszane bardzo często, to jednak sam termin postawy nie został dotąd jednoznacznie sprecyzowany. Wieloznaczność wynika m.in. z faktu, że problematyką tą zajmują się przedstawiciele różnych nauk: psychologowie, socjologowie, pedagodzy, filozofowie i teologowie¹⁰. Pojęcie postawy stało się znaczącym pojęciem dla teologii duchowości, gdzie ks. W. Słomka definiuje samą duchowość jako *styl postaw [...] zespół postaw serc pobudzonych przez Ducha [...]*¹¹ i odnosi się do definicji postawy autorstwa ks. W. Prężyny¹². I w tym rozumieniu formacja duchowa zmierza *do ukształtowania w człowieku postawy duchowej rozumianej jako stałe ustosunkowanie się osoby do wartości przedmiotu obejmującej swoim zakresem jej sferę poznawczą, emocjonalno-wartościującą i behawioralną*¹³

W niniejszym artykule przyjęto jako punkt odniesienia teorię L. M. Rulli, który definiuje postawę jako *dyspozycję wyrażającą stan gotowości do określonej reakcji*¹⁴. Postawa jako dyspozycja wyraża jedynie stan gotowości do określonej reakcji i nie musi się zawsze ujawniać, a czyni to tylko wtedy, gdy zaistnieją ku temu odpowiednie okoliczności¹⁵

Postawy nie są czymś odziedziczonym, lecz kształtują się w ciągu całego życia. Mogą być owocem oddziaływań zewnętrznych, jak i intensywnej pracy

⁹ Por. R u l l a, dz. cyt., s. 70.

¹⁰ Por. Z. C h l e w i ń s k i, *Postawy a cechy osobowości*, Lublin 1987, s. 11.

¹¹ Ks. W. S ł o m k a, *Teologia duchowości*, [w:] *Polscy teologowie duchowości*, red. ks. M. Chmielewski, ks. W. Słomka, Lublin 1993, s. 231-232.

¹² Por. W. P r ę ż y n a, *Funkcja postawy religijnej w osobowości człowieka*, Lublin 1981, s. 20.

¹³ Ks. H. W e j m a n, *Formacja duchowa*, [w:] *Leksykon duchowości katolickiej*, s. 281.

¹⁴ L. M. R u l l a, J. R i d i c k, F. I m o d a, *Entering and Leaving Vocation: Intrapyschic Dynamics*, Rome-Chicago 1976. s. 10.

¹⁵ Por. P r ę ż y n a, dz. cyt., s. 19.

nad sobą, mozolnych i twórczych przemyśleń. A. J. Nowak – za Prężyną – wylicza cztery istotne faktory, które mogą wpływać na formację postawy: integracja (polega na nagromadzeniu wiedzy oraz doświadczeń), dyferencja (uszczegółowienie innej szerszej postawy), wstrząs (silne doświadczenie generalizujące) i adopcja (naśladowanie osób społecznie zaakceptowanych)¹⁶

Rozwój postawy jest warunkowany również czynnikami osobowościowymi. W. Prężyna wylicza trzy takie zespoły: potrzeby jednostki, wiedzę oraz informację¹⁷ Natomiast Rulla wyróżnia dwa inne komponenty osobowości, dla których postawy mogą być czymś wtórnym: wartości i potrzeby psychiczne¹⁸ Postawy kształtowane na drodze indywidualnego doświadczenia mogą bowiem wpływać z wartości, z potrzeb psychicznych lub też z obu tych źródeł równocześnie. Stąd postawy mogą być dwuznaczne i ambiwalentne, bo nie do końca wiadomo, co one konkretnie uzewnętrzniają: wartość czy potrzebę? Dlatego postawa przyjęta przez kogoś nie musi oznaczać, że jest on naprawdę przekonany o tym, co robi, że jest to dla niego wartością, w którą wierzy¹⁹

W próbie naświetlenia problematyki zmian postaw związanych z ideałem zakonnym zostanie pominięty aspekt wpływu potrzeb psychicznych na postawy, gdyż zagadnienie to domaga się oddzielnego opracowania. Uwzględniony zostanie jedynie związek wartości i ideałów przekazywanych i przyswajanych w trakcie formacji zakonnej, bo to one warunkują decyzję o wstąpieniu na drogę powołania i ich wpływ jest dominujący w pierwszych latach formacji. Dopiero dalszy postęp i wytrwanie na drodze powołania, jak wykazały badania prowadzone przez Rullę, bardziej zależy od spójności psychicznej i oddziaływania potrzeb psychicznych²⁰

Postawa jest zajęciem stanowiska i działaniem zgodnie z zajęтым stanowiskiem, a oznacza to, że na postawę taką, jaką jest duchowość składają się: świadomość wartości, ich uznanie, czyli wpisanie w swoją hierarchię wartości, a także przejawiająca się w działaniu afirmacja tych wartości²¹. Dlatego należy wpięrw przybliżyć rzeczywistość wartości i ideałów franciszkańskich, które w czasie formacji zakonnej wpływają na kształtowanie się postaw.

¹⁶ Por. A. J. Nowak OFM, *Identyfikacja postaw*, Lublin 2000, s. 25-26.

¹⁷ Por. W. Prężyna, *Intensywność postawy religijnej a osobowość*, Lublin 1973, s. 34-41.

¹⁸ Por. Rulla, *Depth Psychology and Vocation*, s. 82-85.

¹⁹ Por. Rulla, Riddick, Imoda, *Entering and Leaving Vocation*, s. 10.

²⁰ Por. L. M. Rulla, *Anthropology of the Christian Vocation*, vol. 1: *Interdisciplinary Bases*, Rome 1986, s. 173 n.

²¹ Por. ks. M. Chmielowski, *Duchowość*, [w:] *Leksykon duchowości katolickiej*, s. 229.

III. IDEAŁ ZAKONNY JAKO KIERUNEK ZMIAN POSTAW NA DRODZE FORMACJI

Opisując strukturę osobowości, L. M. Rulla na płaszczyźnie struktury wyróżnia dwa podstawowe komponenty: *ja idealne* i *ja aktualne*. *Ja aktualne* jest tym, czym osoba jest, natomiast *Ja idealne* jest tym, czym osoba pragnie być; są to jej pragnienia i aspiracje. Wśród tych ideałów można wyróżnić dwa odrębne składniki: *ideały ja* oraz *ideały instytucji*²².

Ideały ja to idee osoby, które są wartością dla niej samej. Jest to jej wyobrażenie o sobie samej, jaka chce być czy kim chciałaby być itd., *ideały instytucji* natomiast to ideały osoby, które są wartościami danej wspólnoty chrześcijańskiej. Ideały instytucji to wyobrażenie danej osoby o tym, jaka powinna ona być jako jej członek, to specyficzne role i sposoby zachowania. W wypadku osób konsekrowanych ideały instytucji są kształtowane przez ideały Ewangelii wyrażone w regułach i konstytucjach danego zakonu. Te ideały instytucji są rezultatem informacji oraz projekcji *ideałów ja* czy nawet *ja aktualnego*. Stąd te ideały instytucji niekoniecznie muszą korespondować z rolami, jakie proponuje dany zakon. Z czasem jednak zgodność tych ideałów zostaje zweryfikowana poprzez indywidualne doświadczenia w życiu wspólnym, poprzez komunikację i interakcje międzyosobowe czy też poprzez oddziaływanie przełożonych. W czasie formacji ideały instytucji stają się częścią *ideałów ja*²³

Tym, co nadaje specyficzny wymiar formacji zakonnej, jest charyzmat danego zakonu i on jest jej normą. W Zakonach Braci Mniejszych charyzmat ten stanowią ideały i wartości zawarte w duchowości franciszkańskiej²⁴. Założyciel Zakonu Braci Mniejszych św. Franciszek z Asyżu nie wskazał jakiegoś sprecyzowanego celu dla braci ani szczegółowego sposobu realizacji ideału, jak to uczynili w swych regułach wcześniejsi zakonodawcy. Sam poddał się prowadzeniu Ducha Świętego i był bezgranicznie otwarty na słowa Boga oraz przełożonych kościelnych, zaś swoim współbraciom i następcom przekazał, że o ich zadaniu pouczy ich sam Chrystus. Oczekiwał od nich, aby zawsze przez naśladowanie ubóstwa i pokory Chrystusa gotowi byli służyć

²² Por. R u l l a, *Depth Psychology and Vocation*, s. 36.

²³ Por. L. M. R u l l a, J. R i d i c k, F. I m o d a, *Anthropology of the Christian Vocation*, vol. II: *Existential confirmation*, Rome 1989, s. 28.

²⁴ Por. S o i ń s k i, *Psychologiczne aspekty formacji*, s. 445.

wszystkim²⁵ Jednakże zarówno duchowość samego Franciszka, jak i styl życia jego następców przybrały swoisty koloryt i głębię. Stąd też można wyróżnić zasadnicze cechy ideału zawarte w tym charyzmacie.

H. Lipiński wylicza pięć cech franciszkanizmu: prawda, że Bóg jest najwyższym dobrem; chrystocentryzm; pobożność eucharystyczna, pobożność maryjna oraz umiłowanie Kościoła rzymskokatolickiego. Tę listę cech uzupełnia o dwie kolejne właściwości fundamentalne dla charyzmatu franciszkańskiego: *fraternitas* i *minoritas*²⁶. Powyższe zasady ideału franciszkańskiego są realizowane na drodze radykalnie ewangelicznego naśladowania Chrystusa i praktyki następujących sześciu cnót: miłości, ubóstwa, posłuszeństwa, czystości, pokory i radości. Każda z tych cnót ma specjalne zabarwienie, jakie im nadał św. Franciszek²⁷

W dokumencie Zakonu Braci Mniejszych pt. *Zasady formacji Franciszkańskiej*²⁸ znajdujemy inny zestaw istotnych elementów powołania ewangelicznego Brata Mniejszego: naśladowanie Jezusa Chrystusa, całkowite oddanie się Bogu, duch modlitwy i pobożności, wspólnota braterska, „bycie mniejszym”, ewangelizacja oraz bycie w Kościele i w świecie. Dla potrzeb wychowawców i przełożonych zestawiono tam jeszcze bardziej szczegółowe listy kryteriów do oceny zdatności osób formowanych, które powinny one spełniać na poszczególnych etapach formacji: na zakończenie postulatu, przed pierwszą profesją oraz przed profesją wieczystą, a także w poszczególnych aspektach

²⁵ K. E s s e r OFM, *Nauka i wiedza w życiu franciszkańskim*, „Ateneum Kapłańskie” 70(1977), nr 1, s. 54-56.

²⁶ *Fraternitas* oznacza, że radykalizm ewangeliczny ma być praktykowany przez grupę zwaną wspólnotą braterską, w której każdy osobiście jest wezwany do naśladowania Chrystusa i zachowuje najwyższą wartość osobową. Franciszkanie chcą żyć nie tylko jeden obok drugiego, dążąc do wspólnego celu, ale zwracają się ku sobie, aby kochać się wzajemnie tak, jak Chrystus umiłował człowieka i jak polecił czynić.

Minoritas to postawa służby wszystkim i we wszystkim. Wewnątrz swojej grupy franciszkanie powinni słuchać jeden drugiego, natomiast wobec wszystkich innych mają być poddani ze względu na Boga i zachowywać się jako mali, usługujący, pragnący służyć, a nie panować czy narzucać się. Taka postawa wymaga ducha dziecięctwa, małości, prostoty, optymizmu wobec ludzi i wydarzeń Por. H. J. L i p i ń s k i OFM, *Duchowość franciszkańska*, [w:] *Chrześcijańska duchowość*, red. B. Bejze, Warszawa 1981, s. 383-398.

²⁷ Por. L i p i ń s k i, dz. cyt. s. 390-394; t e n ż e, *Duchowość św. Franciszka i aktualność franciszkańskiej drogi*, „Ateneum Kapłańskie” 70(1977), nr 1, s. 126 n.; t e n ż e, *Nowa interpretacja ubóstwa, posłuszeństwa i pokory życia w duchu św. Franciszka*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 10(1977), s. 154-165.

²⁸ *Zasady Formacji Franciszkańskiej*, Katowice–Kraków–Poznań–Wrocław 1992.

rozwoju oraz aspektów rozwoju ludzkiego, chrześcijańskiego i franciszkańskiego²⁹

Jeszcze bardziej aktualną listę właściwości, które powinny cechować *brata mniejszego* w nowym tysiącleciu, wylicza obecny generał Zakonu Braci Mniejszych, Giacomo Bini. Według niego w dzisiejszych czasach należy szczególnie podkreślić cztery cechy: współcierpienie, braterstwo, dialog oraz pielgrzymowanie. Każdą z nich szczegółowo omawia L. A. Smyczek OFM³⁰

*Reguła i życie braci mniejszych polega na zachowywaniu świętej Ewangelii Pana naszego Jezusa Chrystusa [...]*³¹ – tak zaczyna regułę z 1223 r. św. Franciszek. A więc to sama Ewangelia jest formą franciszkańskiego życia. Chrystus i jego Testament stanowią bazę i punkt wyjścia oraz ideał i punkt dojścia. Droga formacji franciszkańskiej to realizacja wyliczonych wyżej cnót i cech. Prowadzi ona nie drogą samorealizacji, ale przez różne etapy autotranscendowania: wyrzeczenia, nawrócenia i wytrwałego postępu, aż do całkowitej internalizacji wartości ewangelicznych i upodobnienia się do Chrystusa (por. J 13, 15, Mt 5, 48).

IV OCENA ZMIANY POSTAW ZWIĄZANYCH Z IDEAŁEM FRANCISZKAŃSKIM NA PODSTAWIE WYNIKÓW BADAŃ

Celem prowadzonych rozważań jest ustalenie, jak w trakcie formacji zmieniają się postawy związane z nakreślonym wyżej ideałem franciszkańskim. W tym celu podjęto badania empiryczne. Ich metodyka domagała się skonstruowania narzędzia do pomiaru postaw lub ich elementów. Odwołując się do przyjętej przez L. M. Rullę cytowanej już wyżej definicji postawy jako *dyspozycji*, skonstruowano *Inwentarz dyspozycji związanych z ideałem franciszkańskim*, służący do określenia przedmiotu i stopnia subiektywnie odczuwanych zmian postaw.

²⁹ Tamże, s. 46-47; 50-51; 54-55; 66-69.

³⁰ Zob. L. A. S m y c z e k OFM, *Sylwetka brata mniejszego w perspektywie trzeciego tysiąclecia*, „Roczniki Teologiczne” 46(1999), z. 5, s. 148-158.

³¹ Ś w. F r a n c i s z e k z A s y ż u, ś w. K l a r a, *Pisma św. Franciszka i św. Klary*, Warszawa 1992, s. 57.

Dyspozycje zawarte w skonstruowanym inwentarzu pochodzą z dwu źródeł: z dokumentu formacyjnego *Zasady formacji franciszkańskiej* wyodrębniono 52 dyspozycje, a z ankiety sondażowej, przeprowadzonej wśród 51 dobranych specjalnie respondentów (zakonników oraz innych wykładowców seminariów franciszkańskich), sporządzono listę zawierającą 268 dyspozycji pożądaných u kandydata do zakonu oraz 221 niepożądanych.

Następnie specjalnie dobrani kompetentni sędziowie (byli nimi doktoranci z psychologii i teologii KUL) dokonali selekcji dyspozycji z tych list, po której w skład konstruowanego inwentarza weszły 32 dyspozycje zestawione tu w tabeli 1. Obejmują one pięć przedmiotów ogólniejszych postaw: w relacji do Boga, do Kościoła, do siebie, do innych osób oraz do rzeczy.

Tab. 1. Istotność różnic pomiędzy retrospektywnymi i realnymi dyspozycjami osób badanych z pierwszego i piątego roku

Dyspozycje związane z ideałem franciszkańskim	1 rok n = 51						5 rok n = 57						1 rok – 5 rok	
	Ret		R		Ret – R		Ret		R		Ret – R		Ret	R
	M	σ	M	σ	p.u.	r	M	σ	M	σ	p.u.	r	p.u.	p.u.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Relacja do Boga														
Zaangażowanie w sprawy religijne	2.96	1.17	4.29	.67	.001	.32	3.05	1.20	4.26	.74	.001	.44	–	–
Współpraca z Łaską Bożą	2.75	1.04	4.08	.72	.001	.51	2.65	1.25	3.89	.86	.001	.33	–	–
Poszukiwanie Boga	3.33	1.19	4.47	.81	.001	.46	3.51	1.18	4.33	.61	.001	.21	–	–
Bliski i osobowy kontakt z Chrystusem	2.61	1.02	4.16	.73	.001	.49	2.72	1.29	3.81	.90	.001	.14	–	.05
Kierowanie się wiarą w codziennym życiu	2.76	1.27	4.16	.78	.001	.40	2.88	1.27	4.07	.78	.001	.37	–	–
Rozmodlenie i pobożność	2.63	1.04	3.88	.74	.001	.31	2.82	1.36	3.44	.85	.001	.11	–	.01
Chęć pogłębienia wiedzy religijnej	2.84	1.21	4.39	.70	.001	.29	2.58	1.15	4.28	.82	.001	.22	–	–
Gorliwość w sprawach duchowych	2.69	1.05	4.14	.66	.001	.03	2.72	1.24	3.60	.88	.001	.35	–	.001
Relacja do Kościoła														
Fascynacja osobowością św. Franciszka	3.31	1.50	4.29	.76	.001	.16	3.19	1.54	4.32	.71	.001	.11	–	–

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Częstość czytania Pisma św.	2.12	1.29	3.98	.86	.001	.27	1.93	1.08	3.68	.91	.001	.10	-	-
Intensywność życia sakramentalnego	2.84	1.07	4.57	.67	.001	.41	2.95	1.08	4.32	.63	.001	.10	-	.05
Akceptacja nauki Kościoła	3.63	1.22	4.61	.60	.001	.37	4.07	1.16	4.75	.47	.001	.10	-	-
Pragnienie ewangelizowania	2.84	1.25	3.96	.82	.001	.25	2.65	1.45	4.16	.86	.001	.30	-	-
Gorliwość w uczestnictwie w liturgii	2.76	1.18	4.04	.72	.001	.46	3.28	1.15	3.84	.75	.001	.01	.05	-
Gotowość wypełnienia woli Bożej wyrażanej przez inne osoby	2.25	.98	3.73	.87	.001	-.01	2.25	1.02	3.35	.99	.001	.20	-	.05
Relacja do siebie														
Wyciszenie wewnętrzne	1.94	.90	3.57	.96	.001	.18	1.96	.96	3.44	.93	.001	.12	-	-
Stawianie sobie wysokich wymagań	2.75	1.23	3.67	.91	.001	.05	3.07	1.39	3.51	1.04		.16	-	-
Zamiłowanie do pracy	2.84	1.29	3.76	.89	.001	.58	2.98	1.33	3.72	.92	.001	.43	-	-
Umiejętność godzenia modlitwy i pracy	2.16	.97	3.78	.76	.001	.18	2.37	1.25	3.37	.98	.001	.28	-	.05
Optymizm i pogoda ducha	3.20	1.28	3.98	.86	.001	.55	3.67	1.07	3.82	.91		.10	.05	-
Relacja do innych														
Umiłowanie życia wspólnego	2.35	1.16	3.69	.81	.001	.23	2.67	1.27	3.86	.99	.001	.03	-	-
Umiejętność dostrzegania trudności duchowych u innych	2.37	1.15	3.67	.89	.001	.69	2.26	1.29	3.75	.89	.001	.17	-	-
Odpowiedzialność za wspólnotę	2.14	1.08	3.65	.77	.001	.42	2.18	1.20	3.81	.90	.001	.22	-	-
Wrażliwość na potrzeby innych	3.37	.94	3.96	.72	.001	.26	3.28	1.11	4.12	.76	.001	.28	-	-
Korzystanie z pomocy drugiego człowieka	2.63	1.17	3.35	1.05	.001	.40	2.51	1.09	3.23	1.02	.001	.10	-	-
Troska o pokój	3.39	1.13	4.37	.69	.001	.65	3.37	1.14	4.25	.71	.001	.48	-	-
Otwarcie na „ludzi z marginesu”	2.47	1.29	3.88	.86	.001	.30	2.39	1.31	3.72	1.01	.001	.34	-	-
Pomoc innym w dążeniu do zbawienia	2.76	1.23	3.92	.82	.001	.36	2.77	1.20	4.11	.90	.001	.42	-	-

I	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Umiejętność łągo- dzenia napięć	2.88	1.11	3.45	.86	.001	.69	3.02	1.08	3.79	.90	.001	.26	-	.05
Relacja do rzeczy														
Szacunek dla dóbr materialnych	3.20	1.22	4	.90	.001	.26	3.56	1.05	4.04	.98	.01	.27	-	-
Miłość do przyrody	3.75	1.20	4.33	.84	.001	.56	3.56	1.27	4.37	.75	.001	.49	-	-
Przywiązanie do własności	3.59	1.2	2.57	.96	.001	.22	3.33	1.24	2.58	1.08	.001	.08	-	-

r = Pearsona

Badania przeprowadzono wśród alumnów wszystkich franciszkańskich wyższych seminariów duchownych z dziesięciu istniejących w Polsce prowincji Zakonów Braci Mniejszych³². Miały one charakter poprzeczny i objęły dwa poziomy formacji: braci, którzy zakończyli nowicjat, oraz braci z piątego roku, którzy już złożyli profesję wieczystą. Czas badań został zsynchronizowany z momentem składania profesji wieczystej przez alumnów z piątego roku. Zakonnicy ci zakończyli etap formacji początkowej i znaleźli się w nowej sytuacji psychologicznej. Podobnie alumni z pierwszego roku badani byli wkrótce po ukończeniu nowicjatu i złożeniu pierwszej profesji. Wiek badanych zawierał się w przedziale od 19 do 33 lat, o średniej wieku dla pierwszego roku 22,3 i dla roku piątego – 25,6 lat. Do dalszej analizy zakwalifikowano 108 wypełnionych zestawów (51 z pierwszego roku i 57 z piątego).

Osoby badane oceniały każdą z dyspozycji *Inwentarza* na pięciostopniowej skali: ocena 1 oznaczała najłabsze nasilenie danej dyspozycji, a 5 najsilniejsze. Oceny dokonywano dwukrotnie: najpierw zgodnie z poleceniem: „tak było przed wstąpieniem do zakonu”, a następnie „tak jest obecnie”. W ten sposób otrzymano obraz realny i retrospektywny. Rozbieżność pomiędzy samooceną w obu obrazach świadczy o tym, że osoba badana ma subiektywne poczucie zmiany, natomiast podobieństwo obu samoocen może oznaczać brak takiego poczucia. Otrzymane obrazy porównano na dwa sposoby. Pierwszy polegał na analizie wyników średnich dla obu grup (tabela 1),

³² Istnieją dziś trzy Zakony Braci Mniejszych: (1) Zakon Braci Mniejszych (OFM), czyli franciszkanie – używa się czasem nazw lokalnych: bernardyni lub reformaci (rzadziej). W Polsce jest pięć prowincji tego zakonu; (2) Zakon Braci Mniejszych Konwentalnych (OFMConv), czyli franciszkanie konwentalni – trzy prowincje; (3) Zakon Braci Mniejszych Kapucynów (OFMCap), czyli kapucyni – dwie prowincje.

a drugi na analizie najbardziej liczebnych wyników skrajnych uzyskanych w obu ocenach (tabele 2-5). Analiza średnich pozwoliła ocenić istotność różnic między grupami w każdym z obrazów oraz między obrazami w każdej grupie.

Porównując wyniki uzyskane przez obie grupy badanych (tabela 1), można zauważyć, że w obrazie retrospektywnym są tylko dwie dyspozycje, których nasilenie w obu grupach jest istotnie różne. Jednak różnica jakościowa³³ dotyczy tylko jednej z dyspozycji, tj. gorliwości w uczestnictwie w liturgii. Oznacza to, że klerycy z obu grup podobnie oceniają swoje postawy sprzed wstąpienia do zakonu, a różnią się tylko w tym wąskim zakresie. Badani z pierwszego roku mają poczucie, że dawniej byli znacznie mniej gorliwi niż są teraz, podczas gdy ich starsi współbracia takiej zmiany u siebie nie dostrzegają. Uważają bowiem, że byli i są nadal gorliwi. W ocenie swoich obecnych dyspozycji grupy różnią się w sposób istotny statystycznie aż siedmioma cechami, jednakże żadna z tych różnic nie jest różnicą kierunku, lecz jedynie stopnia nasilenia cechy. Oznacza to, iż ocena obecnie posiadanych dyspozycji nie różnicuje obu grup.

Okazało się natomiast, że różnice między obrazem realnym a retrospektywnym są istotne statystycznie dla wszystkich dyspozycji w grupie pierwszego roku i prawie wszystkich w grupie piątego roku. Oznacza to, iż badani z obu grup mają poczucie zmiany swoich dyspozycji w czasie formacji. Dla kleryków z pierwszego roku wszystkie wymienione dyspozycje zmieniły się istotnie. W grupie starszych kleryków natomiast nieistotna zmiana dotyczy jedynie dwóch dyspozycji. Są oni przekonani, że obecnie stawiają sobie takie same wymagania jak przed zakonem, uważają, że mają ciągle ten sam optymizm i pogodę ducha. Wszystkie inne dyspozycje zmieniły się w ich poczuciu tak bardzo, że sądzą, iż są teraz inni, niż byli dawniej.

Badani z obu grup uważają, że przed wstąpieniem do zakonu ich relację do Boga najbardziej charakteryzowało poszukiwanie. Wszystkie inne cechy związane z tą relacją również charakteryzowały ich w stopniu bliskim przeciętnej, jednak mają poczucie, że zmieniły się one w pożądanym kierunku.

Stopień posiadania cech charakteryzujących relację do Kościoła w poczuciu badanych był i jest zróżnicowany. Przed wstąpieniem do zakonu ich najbardziej charakterystyczną dyspozycją była akceptacja nauki Kościoła oraz fascynacja osobą św. Franciszka. Obecnie obie te dyspozycje nadal pozostają silne, a ponadto dołączyła do nich znaczna intensywność życia sakramental-

³³ Tzn. że średnie obu grup znalazły się po przeciwnych stronach średniej skalowej.

nego. Najmniej badanych charakteryzowała natomiast częstość czytania Pisma św. oraz wypełnianie woli Bożej wyrażanej przez inne osoby. Mimo postrzeżanego postępu w tych dziedzinach nadal przychodzi im to najtrudniej. Poczucie zmiany u kleryków z obu grup dotyczy w zasadzie wszystkich dyspozycji, które się ugruntowały w podobnym stopniu. Wyjątek stanowi jedynie zaangażowanie w liturgię, które było i jest intensywniejsze u kleryków z piętego roku.

Spośród cech charakterologicznych dotyczących samego siebie przed wstąpieniem do zakonu najwięcej trudności badanym klerykom sprawiało wyciszenie wewnętrzne oraz pogodzenie modlitwy i pracy. W tym zakresie badani z obu grup dostrzegają największą przemianę. Nie widzą natomiast żadnej zmiany w poziomie swego optymizmu i pogody ducha – zarówno wcześniej, jak i obecnie taka postawa charakteryzuje ich bardzo silnie.

Stopień posiadania dyspozycji dotyczących jakości relacji interpersonalnych jest bardzo zróżnicowany, mimo to badani klerycy mają poczucie, że wszystkie te dyspozycje zmieniły się w podobnym stopniu. To, co ich charakteryzowało najbardziej przed wstąpieniem do zakonu, to także teraz jest znaczące. Uważają, że i dawniej byli bardzo wrażliwi i w znacznym stopniu troszczyli się o pokój w stosunkach między ludźmi. Obydwie te dyspozycje nadal postrzegają jako bardzo silne. W najmniejszym stopniu charakteryzowały ich takie cechy, jak troska o wspólnotę, umiejętność dostrzegania trudności duchowych u innych, otwartość na „osoby z marginesu”. Cechy te wydają się ulegać największej zmianie na korzyść. Najmniejszą zmianę dostrzegają badani klerycy w zakresie korzystania z pomocy innych osób. Stopień posiadania tej dyspozycji obecnie jest najniższy spośród wszystkich dyspozycji badanych za pomocą zastosowanego inwentarza.

Już przed wstąpieniem do zakonu kleryków z obu grup charakteryzował duży szacunek dla dóbr materialnych i miłość do przyrody, w zakonie zmniejszyła się siła przywiązania do własności.

Ponieważ analiza oparta na średnich ujednocila całe grupy, posłużono się jeszcze inną metodą analizy rozkładu liczebności osób wyraźnie postrzegających u siebie zmiany albo też brak ich. Przekształcono oceny każdej z dyspozycji w ten sposób, iż wyniki 1- i 2-punktowe oznaczają, że badana osoba przypisuje sobie niski stopień posiadania danej cechy, czyli minus (-), a wyniki 4- i 5-punktowe stopień wysoki, czyli plus (+). Osoby uzyskujące wyniki 3-punktowe (neutralne) pominięto. W związku z tym, porównując punkty uzyskane w obrazie retrospektywnym i realnym, można wyróżnić cztery typy zmian:

- brak zmiany (+ +) – stabilność posiadania danej dyspozycji na wysokim poziomie,
- brak zmiany (- -) – stabilność posiadania danej dyspozycji na niskim poziomie,
- zmiana (- +) – wzmocnienie dyspozycji,
- zmiana (+ -) – osłabienie dyspozycji.

Tab. 2. Dyspozycje o największej liczebności osób spostrzegających stabilność na wysokim poziomie zgodności z ideałem franciszkańskim

Dyspozycje	1 rok n = 51				5 rok n = 57				Ogółem N = 108			
	Zmiana		Brak zmiany		Zmiana		Brak zmiany		Zmiana		Brak zmiany	
	- +	+ -	--	++	- +	+ -	--	++	- +	+ -	--	++
Akceptacja nauki Kościoła	11	-	-	31	5	-	-	45	16	-	-	76
Miłość do przyrody	7	1	2	32	12	-	2	35	19	1	4	67
Troska o pokój	12	-	-	27	12	-	2	31	24	-	2	58
Poszukiwanie Boga	13	1	1	26	12	1	-	31	25	2	1	57
Fascynacja osobowością św. Franciszka	15	-	1	26	18	1	-	27	33	1	1	53
Optymizm i pogoda ducha	13	-	2	24	6	6	1	28	19	6	3	52
Szacunek dla dóbr materialnych	14	2	1	22	10	5	1	28	24	7	2	50
Wrażliwość na potrzeby innych	7	2	-	24	15	2	1	23	22	4	1	47
Zaangażowanie w sprawy religijne	18	-	-	24	20	1	-	23	38	1	-	47

W tabeli 2 zestawiono wybrane dyspozycje o największej liczebności osób badanych, które nie spostrzegają u siebie zmiany, lecz stabilność na wysokim poziomie zgodności z ideałem franciszkańskim. Są to dyspozycje trwałe, gdyż badani uważają, że tacy byli przed zakonem i tacy są teraz, nawet po kilku latach formacji. Spośród tych stabilnych dyspozycji najczęściej wymienianą przez większość badanych z obu grup jest akceptacja nauki Kościoła (79% badanych), następnie miłość do przyrody (62%), troska o pokój (54%) i poszukiwanie Boga (53%). Te i następne w kolejności dyspozycje zestawione w tabeli należą do postaw bardzo istotnych dla ideału franciszkańskiego.

Inaczej wypadają rozkłady liczebności dyspozycji postrzeganych jako stabilne, ale na nieakceptowanym w formacji poziomie (tabela 3). Taki stan

stwierdza u siebie od kilkunastu do kilku procent osób badanych z obu grup. Najczęściej brak zmiany dostrzegany jest w postawie niekorzystania z pomocy drugiego człowieka (19% badanych), następnie w braku wyciszenia wewnętrznego (16%) i w braku gotowości wypełniania woli Bożej wyrażanej przez inne osoby (13%). Osoby te uznały, że w tych dyspozycjach nie nastąpiła u nich istotna poprawa. Można dostrzec tendencję do tego, że takich spostrzeżeń częściej dokonują starsi w formacji bracia.

Tab. 3. Dyspozycje o największej liczbie osób nie spostrzegających zmian na lepsze, lecz stabilność na poziomie niezgodnym z ideałem franciszkańskim

Dyspozycje	1 rok n = 51				5 rok n = 57				Ogółem N = 108			
	Zmiana		Brak zmiany		Zmiana		Brak zmiany		Zmiana		Brak zmiany	
	- +	+ -	--	++	- +	+ -	--	++	- +	+ -	--	++
Korzystanie z pomocy drugiego człowieka	13	1	9	11	15	6	12	7	28	7	21	18
Wyciszenie wewnętrzne	26	2	7	3	30	2	10	3	56	4	17	6
Gotowość wypełnienia woli Bożej wyrażanej przez inne osoby	26	-	3	5	17	1	11	6	43	1	14	11
Przywiązanie do własności	3	21	6	6	4	17	7	7	7	38	13	13
Umiejętność godzenia modlitwy i pracy	20	-	2	4	18	3	11	9	38	3	13	13
Odpowiedzialność za wspólnotę	22	-	6	7	25	-	6	8	47	-	12	15
Otwarcie na „ludzi z marginesu”	20	1	3	11	23	2	8	12	43	3	11	23
Umiejętność łagodzenia napięć	6	-	8	18	12	3	3	20	18	3	11	38
Zamiłowanie do pracy	11	-	6	20	12	1	5	19	23	1	11	39

W tabeli 4 zestawiono rozkład tych dyspozycji, w zakresie których badani z obu grup najczęściej dostrzegali istotne zmiany na lepsze (z minusa na plus). Można zauważyć, że spora część badanych kleryków dostrzega u siebie takie zmiany, i to w zakresie znacznej liczby dyspozycji. Najwięcej badanych, bo aż ponad połowa (52%), dostrzegło u siebie poprawę w za-

kresie czytania Pisma św. oraz w zakresie wyciszenia wewnętrznego. U ponad 40% wzrosło pragnienie pogłębiania wiedzy religijnej, a także odpowiedzialność za wspólnotę, umiłowanie życia wspólnego oraz pragnienie ewangelizowania.

Tab. 4. Dyspozycje o największej liczbie osób spostrzegających zmiany zgodne z ideałem franciszkańskim

Dyspozycje	1 rok n = 51				5 rok n = 57				Ogółem N = 108			
	Zmiana		Brak zmiany		Zmiana		Brak zmiany		Zmiana		Brak zmiany	
	- +	+ -	--	++	- +	+ -	--	++	- +	+ -	--	++
Częstość czytania Pisma św.	25	1	2	10	31	2	5	3	56	3	7	13
Wyciszenie wewnętrzne	26	2	7	3	30	2	10	3	56	4	17	6
Chęć pogłębienia wiedzy religijnej	22	-	1	20	26	-	2	13	48	-	3	33
Odpowiedzialność za wspólnotę	22	-	6	7	25	-	6	8	47	-	12	15
Umiłowanie życia wspólnego	19	1	2	9	28	3	4	13	47	4	6	22
Pragnienie ewangelizowania	20	2	2	18	24	2	2	17	44	4	4	35
Bliski i osobowy kontakt z Chrystusem	22	-	2	10	21	-	3	13	43	-	5	23
Gotowość wypełnienia woli Bożej wyrażanej przez inne osoby	26	-	3	5	17	1	11	6	43	1	14	11
Intensywność życia sakramentalnego	19	-	1	17	24	-	-	17	43	-	1	34
Otwarcie na „ludzi z marginesu”	20	1	3	11	23	2	8	12	43	3	11	23
Gorliwość w sprawach duchowych	25	-	-	11	17	1	5	14	42	1	5	25
Kierowanie się wiarą w codziennym życiu	22	-	2	14	20	-	3	18	42	-	5	32
Umiejętność dostrzegania trudności duchowych u innych	16	-	5	9	26	1	5	11	42	1	10	20

Są jednak i tacy badani, chociaż jest ich mniej niż 10%, którzy dostrzegli u siebie w czasie formacji zmianę postaw na gorsze (tabela 5). Pogorszenie dotyczyło najczęściej stawiania sobie wysokich wymagań, korzystania z po-

mocy drugiego człowieka, szacunku dla dóbr materialnych oraz optymizmu i pogody ducha. Tutaj również można częściej dostrzec tendencję do takich ocen u braci starszych w formacji.

Tab. 5. Dyspozycje o największej liczbie osób spostrzegających zmiany niezgodne z ideałem franciszkańskim

Dyspozycje	1 rok n = 51				5 rok n = 57				Ogółem N = 108			
	Zmiana		Brak zmiany		Zmiana		Brak zmiany		Zmiana		Brak zmiany	
	- +	+ -	--	++	- +	+ -	--	++	- +	+ -	--	++
Stawianie sobie wysokich wymagań	19	3	3	13	14	6	5	20	33	9	8	33
Korzystanie z pomocy drugiego człowieka	13	1	9	11	15	6	12	7	28	7	21	18
Szacunek dla dóbr materialnych	14	2	1	22	10	5	1	28	24	7	2	50
Optymizm i pogoda ducha	13	-	2	24	6	6	1	28	19	6	3	52

Porównując wyniki badanych z obu grup można jeszcze wskazać, że:

– klerycy z pierwszego roku są bardziej konsekwentni w dążeniu do pogłębienia wiedzy religijnej, w otwartości na pomoc drugiego człowieka i w częstym korzystaniu z Pisma św.;

– częściej postrzegają u siebie gotowość do wypełniania woli Bożej wyrażanej przez innych ludzi, gorliwość w sprawach duchowych oraz wzrost optymizmu i pogody ducha;

– częściej dostrzegają wzmocnienie stopnia akceptacji nauki Kościoła (mimo to nie osiągnęli jeszcze poziomu akceptacji uzyskanego przez braci z roku piątego);

– natomiast badani z piątego roku bardziej akceptują naukę Kościoła oraz wytrwale stawiają sobie wysokie wymagania;

– częściej niż młodsi współbracia dostrzegają u siebie wzmocnienie tych dyspozycji, które dotyczą stosunku do innych ludzi i życia we wspólnocie (umiłowanie życia wspólnego, umiejętność dostrzegania trudności duchowych u innych, wrażliwość na potrzeby innych oraz umiejętność łagodzenia napięć);

– częściej dostrzegają u siebie zmianę w kierunku lepszego przystosowania i wzrost dojrzałości w relacjach interpersonalnych.

Oceniając wyniki przeprowadzonych analiz, można wysunąć wniosek, iż badani mają subiektywne przekonanie, że w czasie dotychczasowej formacji nabyli wszystkie pożądane postawy związane z ideałem franciszkańskim, których u siebie wcześniej nie dostrzegali, a te, które już wcześniej posiadali, znacznie wzmocnili. Należy jednak zawsze przy interpretacji wyników badań uwzględnić subiektywność odpowiedzi dotyczących samooceny. Interesującą rzeczą mogłoby być dokonanie porównania wyników z ocenami z zewnątrz, osób odpowiedzialnych za formację. Jednakże wielkie znaczenie ma nawet samoocena odległa od obiektywności, gdyż nieraz takie właśnie subiektywne poznanie siebie w większym stopniu wpływa na zachowanie człowieka niż stan rozpoznawany obiektywnie. To bowiem, co człowiek o sobie myśli (mimo że się nieraz myli) i to, jakim uczuciem siebie darzy, to wszystko (a nie to, jaki obiektywnie jest) decyduje o tym, jak ustawia swoje zadania życiowe i swoje stosunki interpersonalne³⁴

BIBLIOGRAFIA

- C h l e w i ń s k i Z., Postawy a cechy osobowości, Lublin 1987.
- C h m i e l e w s k i M., ks., Duchowość, [w:] Leksykon duchowości katolickiej, red. ks. M. Chmielewski, Lublin–Kraków 2002, s. 226-232.
- D a n i l u k M., K l a u z a K., Podręczna encyklopedia instytutów życia konsekrowanego, Lublin 1994.
- E s s e r K., OFM, Nauka i wiedza w życiu franciszkańskim, „Ateneum Kapłańskie” 70(1977), nr 1, s. 53-65.
- G o g o l a J., OCD, Ogólne wprowadzenie do formacji zakonnej, [w:] Formacja zakonna, red. J. Gogola OCD, W. Kiwior OCD, D. Wider OCD, Kraków 1995, s. 9-70.
- K o z i e l e c k i J., Z Bogiem albo bez Boga. Psychologia religii: nowe spojrzenie, Warszawa 1991.
- L i p i ń s k i H. J., OFM, Duchowość franciszkańska, [w:] Chrześcijańska duchowość, red. B. Bejze, Warszawa 1981, s. 378-405.
- L i p i ń s k i H. J., OFM, Duchowość św. Franciszka i aktualność franciszkańskiej drogi, „Ateneum Kapłańskie” 70(1977), nr 1, s. 121-128.

³⁴ Por. Z. P ł u ż e k, *Człowiek w poszukiwaniu samego siebie*, [w:] *Człowiek, istnienie i działanie*, red. R. Darowski, Kraków 1974, s. 18.

- L i p i ń s k i H. J., OFM, Nowa interpretacja ubóstwa, posłuszeństwa i pokory życia w duchu św. Franciszka, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 10(1977), s. 153-168.
- N o w a k A. J., OFM, Identyfikacja postaw, Lublin 2000.
- P a s z k o w s k a T., Chrystoformizacja, [w:] Leksykon duchowości katolickiej, red. ks. M. Chmielewski, Lublin–Kraków 2002, s. 123-124.
- P ł u ż e k Z., Człowiek w poszukiwaniu samego siebie, [w:] Człowiek, istnienie i działanie, red. R. Darowski, Kraków 1974, s. 9-26.
- P r ę ż y n a W., Funkcja postawy religijnej w osobowości człowieka, Lublin 1981.
- P r ę ż y n a W., Intensywność postawy religijnej a osobowość, Lublin 1973.
- R u l l a L. M., Anthropology of the Christian Vocation, vol. I: Interdisciplinary Bases, Rome 1986.
- R u l l a L. M., Depth Psychology and Vocation – A Psycho-social Perspective, Rome, Chicago 1971.
- R u l l a L. M., R i d i c k J., I m o d a F., Anthropology of the Christian Vocation, vol. II: Existential confirmation, Rome 1989.
- R u l l a L. M., R i d i c k J., I m o d a F., Entering and Leaving Vocation: Intrapsychic Dynamics, Rome–Chicago 1976.
- S ł o m k a W., ks., Teologia duchowości, [w:] Polscy teologowie duchowości, red. ks. M. Chmielewski, ks. W. Słomka, Lublin 1993, s. 231-241.
- S m y c z e k L. A., OFM, Sylwetka brata mniejszego w perspektywie trzeciego tysiąclecia, „Roczniki Teologiczne” 46(1999), z. 5, s. 148-159.
- S o i ń s k i B. J., OFM, Psychologiczne aspekty formacji w życiu konsekrowanym, [w:] Vita consecrata. Adhortacja. Tekst i komentarze, red. A. J. Nowak OFM, Lublin 1998, s. 441-459.
- S o i ń s k i J. B., OFM, Psychologiczne i antropologiczne aspekty powołania chrześcijańskiego. Perspektywa teorii autotranscendencji teocentrycznej Luigiego M. Rulli TJ, „Roczniki Teologiczne” 43(1996), z. 5, s. 39-54.
- S z e w c z y k W., Percepcja wartości w wychowaniu seminaryjnym, [w:] W kierunku chrześcijańskiej kultury, red. B. Bejze, Warszawa 1978, s. 396-406.
- Ś w. F r a n c i s z e k z A s y ż u, św. K l a r a, Pisma św. Franciszka i św. Klary, Warszawa 1992.
- W e j m a n H., ks., Formacja duchowa, [w:] Leksykon duchowości katolickiej, red. ks. M. Chmielewski, Lublin–Kraków 2002, s. 281-282.
- Zasady formacji franciszkańskiej, Katowice–Kraków–Poznań–Wrocław 1992.

THE ATTITUDES RELATED TO THE FRANCISCAN IDEAL
AND THE FEELING OF THEIRS CHANGE DURING INITIAL FORMATION

S u m m a r y

In this article various aspects of the Christian vocation are analysed. The author discusses integral formation: a human, Christian and Franciscan formation. His attention was concentrated especially on one perspective of psychological – the dimension of human formation. He refers to theory of L. M. Rulla SJ called *theory of the consistency self-transcendence Theocentric of love*. He briefly considers the main structures of Ideal Self (the Institutional Ideals and Self-Ideals) and the nature of relationship that can exist between vocational values and attitudes. The author talks about Franciscan values and to their internalisation. He presents the results of own empirical exploration of Franciscan attitudes and their changes. The author constructed the especial *Inventory of the Disposition related to Franciscan ideal*. In the researches had taken part 108 brothers from the Order of Friars Minor from Poland (51 after the novitiate, and 57 after the solemn profession). Everybody had the strong feeling of change of the Franciscan Attitudes during of initial formation. Some dispositions were constant and very firm (for example *the acceptance of the learning of Catholic Church* - 70% persons, *the love to nature* – 62%, *the concern about of peace* – 54% and *the looking for the God* – 53%). Some dispositions were changed (for example *the frequency of the reading of the Holy Bible* and *the internal quiet* – both 56% persons). There was some difference between the groups. For example the brothers who had been after the solemn profession more frequently had feeling of confirmation those dispositions, which related to another people and to life in community. However the brothers who have were after the novitiate more frequently were opened to help from another people.

Słowa kluczowe: postawy, zmiany osobowości, powołanie zakonne, duchowość franciszkańska, formacja ludzka, formacja początkowa.

Key words: attitudes, change of personality, religious vocation, Franciscan spirituality, human formation, initial formation.